श्रीगणेशायनमः॥
श्रीगुरो

॥ॐ॥ऋतुसंहारः प्रथमः सर्गः प्रारम्भोयंपत्रा॥ॐ॥

॥ॐ॥ऋतुसंहारः प्रथमः सर्गः प्रारम्भः॥

ॐ श्रीगणेशायनमः॥ ॥यः समस्तविदुषांशिरोमणिर्येनराजसभाविपश्चिनाम्॥नेमहीश्वरकृतोद्विचन्दनेनो
लकाराठपितरंनमाम्यहम्॥१॥शृंगारकप्रधानंयदनुसंस्मरन्नोमकम्॥काव्येनकालिदासीयंयात्यासेहयथासति॥२॥
अप्रचारोमम्नाकालिदासकृतिर्यतः॥क्रियतेनश्चिदेवंविबुधानन्दायिनीम्॥३॥नत्रभगवान्कालिदासनामाकविः
श्रिकिंचिनस्यग्रंथस्यनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थमाशीर्नमस्क्रियावस्तुनिर्देशोवापिनेष्टदेवतानमस्कारात्मकंमंगलमाचरत्रीयेतीष्टकालवर्णनरूपाकथाप्रियायैकश्चिन्नायकःसखीनिवेदयति॥
नदन्यनरहस्तुनिर्देशरूपमंगलमाचरत्रीयेतीष्टकालवर्णनरूपाकथाप्रियायैकश्चिन्नायकःसखीनिवेदयति॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥प्रचेतसूर्यःस्पृहणीयचन्द्रमाःसदैवगाहक्षनवारिसंचयः॥दिनौ
न्नेरम्योऽपशान्नेमनथोनिदाघकालोयमुपागतःप्रिये॥३॥

प्रचेतसूर्योयस्मिन्सःनथोक्तःहिनो
ष्णरुमाच्छन्दुरन्यसरःसदानिरंनेरमगवाहनेनक्षनःक्षीणोवारिसंचयोयस्मिन्सःनथोक्तःदिनोनःसंज्ञाकोरम्यो
रमणीयोयस्मिन्सःनथोक्तःदिवसेसूर्यसन्तापेदुस्सहजनिनमाकुलत्वेनदुन्नेसूर्योसावन्नेनजनिनमाकुलत्वमाचष्टेदुदया
दिनाचशीनलत्वान्नेस्यरम्यत्वेअमिस्मंनादुपशान्नेःसम्मथःकन्दर्योयस्मिन्वसन्तोदुगुणःकामइनिवसन्तोपग
मेकामोपशान्तिःअर्थानिदाघकालोग्रीष्मकालउपागतःहेप्रिये वेशस्यवन्नेमनन॥३॥ ॥श्रीरामः॥ ॥श्रीकृष्णः॥

निशाशशांकश्चनीलराजयः कचिद्विचित्रंजयंत्रमन्दिरम्मणिप्रकाराः सरसंचचन्दनैश्चोपिपेयान्निज
नैस्वसेव्यनोम्॥॥सुवासिनंहर्म्यतलंमनोहरंप्रियासुखंकुसुविकंपिनेमधु॥सुनेत्रिगीनेमुदनस्य
दीपनेश्चचौम्निशीथेऽनुभवन्निकामिनः॥॥स्निनेत्रविम्बेसुदुकूलमेखलैस्तनैससागरभारगौरःसचन्दनैः
॥शिरोरुहैःस्नानकषायकासिनैःस्त्रियोनिदाघंसमयेन्निकामिनामं॥४॥

थाःस्नेनापिग्रीष्मकालस्यकामिनांमनोहरंचेज्जन्म॥॥स्निनेवेनि॰स्त्रियोविलासिन्योदुकूलानिवस्त्राणिमेखलासंख्यानाभिसह
नासिनेस्तनौकैःस्निनत्वविम्बैःकटिप्रदेशैःपश्चात्स्निनत्वस्त्रीन्यमरःसागश्चाभरणानिचनैःसहिनोलैःनथोकैःसचन्दनैश्चन्द
नलिप्तस्तनैःकूचैःस्नानैस्नानकालेयःकषायोलापिनसुगंधिद्रव्यस्तेनवासिनाःसंजातवासास्तेनथोकैःशिरोरुहैःकेशैःकामि
नांदाघसमयेशमयतिदूरीकरोतीत्यर्थः॥४॥

निजांनेनि निनानमन्यनेलाक्षारसरागेणरंजिनास्तथोनौसन्नूपुरेमंजीरसहितेनेमजीरनूपुरोक्तिर्यामिन्यमरः पदेपदेहंस
कूजेनमालशब्दमनुकुर्वतिनेनस्तथोनौ निनाविनीनांनिनर्वतीनांचरणेसमनस्तलोकस्यचित्तमनः करणंसमन्मथंमूदनसहितेनमद
नोमन्मथोमारइत्यमरः क्रियतइत्यर्थः॥५॥पयोधरानूनिचदस्यनूपंकेनदुर्वेणाचर्चितानाम्रसारवन्मोराः श्रध्वर्तीआर्पिनाहारइव
राःश्रेष्ठहाराःयेषुनेनथोक्ताःपयोधराःस्तनाःसहममस्वलाःसुवर्णरसनासहिताःस्त्रीकट्यांमेखलाकाञ्चीसन्नकीरसनानत्यम

निनानूलाक्षारसरागेणोहिनेनेमंनस्विनीनांचरणौसन्नूपुरैः॥पदेपदेहंसरुतानुकारिभिर्जनस्यचित्तंक्रि
यतेमनन्मथस॥५॥पयोधरानूनदनूपंकचर्चितान्सुधारसोपिनहरोमराः॥निनेमवृदेशाश्चैसंहे
तवेरतेनाःसुकुर्वतेकस्यमनोनेसोन्मुकम्॥६॥सप्तजनवेदचिनांगसन्धयोविमुंचवासांसिगुरुंनि
तांघनेश्लनेघुनंचेश्रकमुत्तेनस्तनोनिवेशेयन्निवेशमदाःसधीवेनाः॥७॥

नरः निनस्तदेशाःश्रोणिबन्धाश्चकस्यमनःसोन्मुकंसोत्कण्ठनंप्रकुर्वन्नेनःप्रकर्षेणाकुर्वन्त्यपिनुसर्वस्यापिन्यर्थः॥६॥सप्तजनेनि
सप्तजनोनिमेनाभ्यवेदेचर्मस्तेनचिनाःस्त्रियाःसन्धयोबाहुमूलादयोयासांनास्तथोक्ताःसधीवेनाःसाधुकारुण्यस्तनाः
स्तनाःश्रेकुचाःसमदाःस्त्रियःसाघुनमिदानींगुरुंनिजमुनिवासंविवस्त्राणिविमुंचदूरीकुर्वन्त्यस्तनेघुकुचेघुनउत्सङ्गमे
शर्कवासःकंचुक्यादिनिवेशंयन्निष्पादयन्तीत्यर्थः॥७॥ ॥०॥ ॥यमचक्रायनमः॥ ॥६॥ ॥श्रीकृष्णायनमः॥

शेनि। चंदनेनेत्यनेन चंदनजलेन चंदनद्रवेणेत्यर्थः। सहितेनयुक्तेन यद्यजनेनदुद्वासनदुन्मा येऽनि
लाद्यवस्तैर्हारयष्टीकुसुममालयासहितानियुक्तानियानिस्तनमण्डलानि कुचमण्डलानि तेषामर्प
णैः चक्रवाकसहितावीणयाशब्देनकाकलिनः सूक्ष्मकलाशब्देनगीतनिस्वनैः गानसिनदशब्दैः वीणानुवद्ये
कीनामरः। काकलीनुकलेसूक्ष्मेत्यमरः। गीतेगानमिमेसमेइत्यमरः। आद्यमन्मथः कामः सप्तइवादिनि

सचंदनेनेत्यनेन द्रवानिलैः सहयोहितेनमण्डलार्पणैः॥ सवल्गुकीकाकलिगीतनिस्वनै
र्विबोधनेसुप्तइवोद्यमन्मथः॥८॥सितेषुहर्म्येषुनिशासुयोषितांसुखप्रसुप्तानिसुखानिचन्द्रमाः
॥विलोकयन्नेभगमेन्सुकश्चिरंनिशाक्षयेयानिहियैवपाण्डुताम॥९॥

दूवरासनवेत्यर्थः। विबोधनेइति॥८॥सितेषितिचंद्रमाः निशासुरात्रिषुसितेषुधवलेषुहर्म्येषुप्रासादेषु यो
षितांस्त्रीणांसुखेनप्रसुप्तानिनिद्रितानिमुखानिवदनानि चिरंचिरकालंविलोक्यावलोक्य एभगमेन्
नेसुन्सुकउत्कंठितः सन्निशाक्षयेरात्रिक्षयेहियेण लज्जयैव पाण्डुतायानि गच्छति नूनमितिवितर्के॥९॥

असंस्तवानोऽनुरागप्रचारस्तस्यानपनापिनामेही॥नेसंकथनेदूषुमपिप्रवासिभिःप्रि
यावियोगानुदरंपमानयेः॥१०॥मृगाःप्रवेरंनयनापिनोभृशंहरिष्यामेहन्यापरिष्कृतोलवः
॥वैनानरेनोयमिनिप्रधाविनोनिरीक्षसिनाजनसंनिभंनमः॥११॥ ॥श्रीरामचन्द्रायनमः॥

नउपस्थानेननापिनासंनापिनाःमहन्यानजापिपासयापरिष्कृताःसंष्कृतास्तालवोयेषांनेनथोक्ताःमृगाहरिणाःभिन्नेन- रामः
अंजनेनसंनिभंनुत्वेनमःआकांक्षंनिरीक्षवीक्षनोयंनलेहनिरीकथावनोनरेप्रधाविनां॥११॥नविभैरिनायथाश्रि ३
चारुभूषणाःशशेवचद्रुवीचारुसुंदरभूषणायेषांनेनथोक्ताःप्रयेषांसंख्यासमयाःप्रवासिनोमनसंनःकरोअनग
संदीपनेकामयीपनेकुवीनानथेनध्यानार्थेशशिचारुभूषणाःशशीवचद्रुस्तद्वदुज्ज्वलाःसितासुंदराणिभूषणानियासांनी
स्तथोक्ताःविलासवतोविलासिनःसविभ्रमेभिन्नमसहिनेःसिस्मितानिसहासानिजिल्पानिकुटिलानियानिविक्षितानि

अ० ६० हिमभिः। अनलार्पिनाः संतापिनाः प्रहृद्यानलस्यार्पिपासक्या प्रवृत्तार्पिताः अनलवृत्तलार्थिनो जलार्थिनो कोशिलादं
निनोगजाः केशरिणास्तिसंदर्शिनविभ्यंति भयंनप्रभुवेत्तिन्यर्थः ॥२७॥ हुनाभिकलैरिति। सविनुर्गभस्तिभिः सूर्यस्यहुनाभि
४ कलैः हूनत्वासावग्निस्तनकलैस्तसदृशैस्तदुदयेनप्रवोधिनियावन्नागभस्तिभिरंशुभिः लानशीरवपुश्चनत्व

विश्वक्करादच्छनशीकरांभसोगभस्तिभिर्भनमोनुनार्पिनाः ॥ प्रहृद्यनलस्योपहृज्जलार्थिनोनेदं
निनःकेसरिणोधिविक्षुनि ॥२८॥ हुनाभिकलैःसविनुर्गभस्तिभिःकलापिनैःस्तोनशीरवेनवोः ॥
मेघोपिनेद्यनिसमीपवर्त्तिनेकलापचक्रेषुनिवेशिनोननं ॥२९॥ समदुस्तलपरिष्वक्तकर्दमेसरः
३४ रवनंनोयन्नपोमरुत्तैः ॥ रवेर्मयूखैरभिनार्पिनोभृशंवराहयूथैर्विशतीवभूतलम् ॥३०॥ ॥

रमोनेनथेत्राः कलापिनोमयूराः कलापचक्रेषुनिवेशिनंप्रवेशिनमाननंमुखंयेनेनेनथोनंसमीव
निनेभिकटवर्त्तिनंमोपिनंसर्पनघ्नंनिनोरयंनीनार्थः ॥२९॥ समदुस्तलेति। समदुस्तलेनमदमोथेनेति प्र
सिद्धेनसहितेपरिष्वक्तकर्दमःपंकोयस्मिन्ननथोनंसरःसरोवरमायनानिदीर्घीथायानि·यानमरुत्तोनिर्ग
रवमरुत्तानिनैः कृतोरवनरवेःसूर्यस्यमयूखैः किरणैरभिनार्पिनैः संतापिनोवराहयूथभूकरसमूहाः वेगहःअक

विवस्वतेनिरीक्षणैः प्रचण्डतरैरंशुभिः किरणैर्मालतेशोभनदृशिनेननथोक्तेनविकसनात्सूर्येणाभिनाधिनो मेकोमलःकोमेकोमवाद्
कर्दमोभूत्मालूप्रवद्दूरंहन्यमदः।पंकजोयेनकर्दमजलेन-साहिनेपुर्कंनखालथोक्तान्सरसः।सोवदनेजन्युनथाधिनस्यसोमिनपत्रणस्याडे
रणःपत्रंशोभीन्यमदः।फलोवानपत्रेकुवलेननलेअधोभागे-विधिदलिमवनीहनिहत्यर्थः॥१८॥समुद्भवेनिःसमुद्भवेनिष्काशितनमशेषसंदर्शो
नमालजालंविसमधुहोयस्मानेनथोक्तंविपत्रमीनमापत्रमीनेदुनाःपत्राधिनाःभीनास्त्रनेसारसाश्चनेयस्मानथोक्तंसरःसरोवरंयस्येसी

विवस्वतेनीक्षणैरंशुमालिनासपंकजोयोसरसोभिनाधिनेः॥अन्युनेमेकमलधिनस्यसोमिनेःफणानपत्र
स्यनेनेसिंहदलिनीः॥१८॥समुद्भवेनोयमृणालजालंविपत्रमीनेदुनैभीनसारसम्॥परस्परोन्मीडनसंहनैः
र्गजैःहनेमुहःस्रंदुविमर्दकर्दमम्॥१९॥रविप्रभोद्भिन्नशिरोमणिप्रभोविलोलजिह्वद्वयसीठमारुतः॥विषा
यिनांयत्रफणाधिनःफणीनहंतिमण्डुककुलेनषाकुलः॥२०॥

इनेसंहनैःसंलग्नैर्गजैःसंदोभिविडोविमर्दःसंग्रामःकर्दमपंकस्त्रयोस्मिन्नथा-यद्वा-संदोभिर्विमर्देनसंग्रामेणाकर्दमःपंकोयस्मिन्नन्द
कनमित्यर्थः॥१९॥रवीभिःसविग्रभाद्यासूर्यकांत्यादिभिन्नानिगनाःशिरोमणोर्मुहुन्यमणेःप्रभाकांतिर्यस्यसनथोक्तोविलोलेनचंचलेनजिह्वा
द्वयेनसीठमाशीठोमारुतःपवनोयेनसनथोक्तोविषायिनस्तूर्यनपनाधिनोविषंसरलमस्तिर्दोवानस्तःसूर्यनपवर्द्धमानेःस्लाघिनःअ
नएव-नष्टाकुलःफणीसर्योसरडुककुलेनैकसमूहंमहांतेनमारयति॥ ॥इत्यर्थः॥ ०॥ ॥२०॥ ॥०॥ ॥

सकेनसेनायनवक्रसंघुटंविनिःसनाओहिनजिह्मुभ्रुवश्चा नखाकुलोनिस्तनभिदुगहूयदवेक्षमाणामहीधी
कुलेजननाः२११॥पतत्रदवदाहोदुष्कसयप्रहोहाःपतत्पवनवेगोक्षिप्तसंभक्षपर्णाः॥दिनकरपरिताप्तपक्षी
णनोयाःसमंहृदधनिभयमुद्वेधीक्षमाणवनौकाः॥२२॥क्वसिनविहगवर्गःशीर्णपर्णद्रुमस्थःकपिकुलमुप.
यानिक्रांतमद्रेर्निकुंजम्॥भ्रमतिनगवमूथःसर्वतस्तोयमिछन्शरभकुलमनिलेप्रेरयंदुःखपात्रं॥२३॥

अवलोकमानाःवनांताःअरण्यप्रांताःभयंविदधतीत्यर्थः।मालिनीछंदसमेतन्नानहस्तंत्रानतमयमुनेयंमालिनीभोगिलोकैरिति॥२१॥
स्वसिनीति।शीर्णानिगलितानिपर्णानिपत्राणियस्यसः।नाहोयोदुष्प्रेक्षस्तनभिदुरितिसतथोक्तोविहगवर्गःपक्षिसमूहःक्वसिनिक्व
सोढासंकरोतिशार्दूलाःकपिकुलेवानरसमूहः।अद्रेर्वनस्थनिकुंजेकुंजोवल्लीवृक्षसमूहः।ज्वरयतिनगजनीत्यर्थः।गवयोगवितिशब्दसेषः
यूथःसमूहयःतोयंजलमिछन्सर्वतःइतस्ततोधमतिअतिसकुलंटिलसरभकुलंशरभाअष्टापदाःपक्षिविशेषाःतेषांकुलंसमुदायःकूपान्।

विकचेनिविकचःप्रफुल्लोनवोत्पलनेत्रयुग्मभासदृग्भ्यांनिर्मलोयःसिंदूरसदृशसमाकृतिभाःकांतिर्यस्यनेत्रनथोत्पलस्यपवन
सवेगेनोद्भूतःसंवेगोयस्यनेत्रनथोक्तेननद्रुविटपानांवृक्षाणांसाखालतानांशाखाश्चालिंगनेयोभ्रमरोवाकुलोकुलेनतथोक्तेनपावकेन
वह्निनादिग्भिःभ्रमयःपरिदग्धाःसदग्धाइत्यर्थः॥२४॥ज्वलनीतिपवनेनेत्यादुनार्थः॥२५॥ज्वलनविकचनवकुसुमसदृसिंदूरभासाप्रवलपवनवेगोद्भूतवेगेननद्रुणा॥नद्रुविटपलतांशालिंगनव्याकुलेन
दिग्भिर्दिग्भिपरिदग्धाभ्रमयपावकेन॥२४॥ज्वलनिपवनदृद्धःपर्वतानांदरिषुस्फुलिंगपटुनिनादैश्च
क्षयेन्नरस्थितिषु॥प्रज्वलनेनेत्यनेनक्षयेनेत्यनेनचदृष्टिःक्षणेनेत्यनेनपर्यनिसर्वज्ञानलोदयाभ्यां॥२५॥बहु
नरदृवजानःशालसलीनांवनेषुस्फुरंतिकनकगौरःकोटरेषुद्रुमाणां॥परिणतदलसाखोन्नमनम्रांश्च
दृक्षान्भ्रमतिपवनःसर्वतोग्निर्वनांते॥२६॥
विन्यसतापर्वतानांदरिषुकुदरेषुज्वलनीतथाभ्रांतावंशावेणवोयासुनाम्नाःस्थलीरुन्निमभ्रमयस्तान्पटुनिनादैःस्फुलिंगतथा
क्षयेननेत्यनेनाप्राप्तादृष्टिर्यत्रनथोक्तःसनेत्रनामधेयस्तस्मिंस्तथाभ्रमनशवनःसनभसवर्तीःहरिणसमूहंस्तृणपतिनित्यर्थः॥२५॥ज्व
लनइतिनिर्भिन्नाःशालसलीनांवनेषुवक्तव्येजातवस्फुरंतोद्रुमाणांकोटरेषुस्थानेषुकनकगौरःकांचनगौरःस्फुरंतोपवनेरवायु
नाधूतःकश्चिन्सन्नग्नवयोरंतानांपरिपाकादलानिपर्णानिसाखास्तथांनामग्नोन्नतानांप्राप्तिर्दृक्षानुन्नमेद्रुमान्जनयन्सं

गजगतिवधूनादाग्निनासंनतोदेहःशतैरेकेनेत्थंनाःभनस्वबंदुःखंवेवेसभवेविलापनकाकुस्टोमिनीविवसमेनाःसंगनःगजग
वधस्तेद्राःगजोस्तिगवयोःस्तनविशेषः।सनेद्रःसिंहःनेकनवस्यवरःपरिदेवनासंनोयाचयद्राःदनवेरस्यपरिदेवोयत्रनस्थानानथोका
नेकदानिरिंहूनाःआभकटिनिनिर्जन्यःविधुलोमहःनुलिनेदेशस्तीरद्राःनोयस्यास्तानथोकोनिम्नगानदीद्विविधेन्यायेनसुत्यर्थः॥२७॥
कमलेनिःहेभसलिनहिने॰सुललिनीरमणीयंगानंयस्याःनस्याःसेवाधनेहेभसलिनजीनेःकमलानीपंकजानीवननसमुदयेन॰चिनेग्राह्यं

गजगवयमृगेंद्रवधूसंनमुदेहाःसुहृदश्चवसमेनाःदुःखभावंविलप्यावृथानरपरिदेवदानश्रीनर्गन्यकथा
हिदुलसुलिनदेशानिम्नगासंविसंनि॥२७॥कमलवनविचित्रोवृःपाटलामोदरम्यःसुखपरिलसनिवेकःसेव्य
चंद्रअकारः॥इतनेनवनिदाघःकामिनीभिःसमेतोनिशिसुलिनजीनेहर्म्यपृष्ठेसुखेन॥२८॥ ॥ः॥
इतिश्रीकाशिदासकृतौरघुवंशीयानुवादेनाम्निप्रथमःसर्गः॥१॥ ॥ः॥ ॥श्रीरामचंद्रार्पणं॥

वृजसंयस्मिन्नथोक्तःपाटलोनोपाटलकुसुमानामामोदोयंजोरम्योरमणीयोयस्मिन्नथोक्तः।यद्वापाटलामोदेनरम्योरमणीयइतिसुखंक
रःसलिलस्यनिवेकःस्नानंयस्मिन्नथोक्तः।सेव्यःसेवितुंयोग्यश्चकुशोशर्वरीद्राःहारःकुसुमसमूहयस्मिन्नथोक्तः।कामिनीभिःसमे
तोयुक्तोनिदाघकालःनिशिरात्रौहर्म्यपृष्ठेप्रासादतलेसुखेननेजेनुगतइतीत्यर्थः॥२८॥ ॥ः॥ ॥इतिश्रीभारद्वाजमतीत.
नाथरचितोद्यचंद्रिकाभिधायांरघुवंशटीकायांप्रथमःसर्गः॥१॥ ॥ः॥ ॥श्रीरामचन्द्रार्पणमस्तु॥ ॥ः॥ ॥

This PDF you are browsing is in a series of several scanned documents containing the personal colleciton of Jagannath Bhattarai ji from Kathmandu, Nepal.

CV:

Jagannath Bhattarai
Date of Birth: 31 December 1960
Place of Birth: Kathmandu, Nepal
Address: Nagarjun (Ramkot), Kathmandu

Educational Qualifications
Bachelor of Science (B.Sc.) – Major in Biology
Master's Degree – Sociology & Anthropology
Shastri (Ongoing) – Balmiki Vidyapeeth

Professional Experience
Government School Teacher (Madhyamik Pratham Shreni)
Taught at Secondary Level (Madhyamik)
Taught at Higher Secondary Level (Uchcha Madhyamik)
Served as Head Teacher
Led academic and administrative development
Strengthened institutional performance and student outcomes

Areas of Interest
Sanskrit Vyakaran
Spiritual & Philosophical Studies
Educational Leadership

Digitization by eGangotri Trust
Funding by MIDF, New Delhi